

УДК 316.334.52

Промислове місто як соціальне середовище формування ціннісних орієнтацій молоді

Т.Г. ЄРМАКОВА

Дніпродзержинський державний технічний університет, м. Дніпродзержинськ,
E-mail: ermakova_tamila@mail.ru

Авторське резюме

Розвиток українського суспільства характеризується як період трансформаційних процесів, що обумовлений пошуком власного розвитку та зміни цінностей. Ціннісні орієнтації молоді є одним з найбільш актуальних питань, оскільки, з одного боку, вони через деякий час стануть характерними для цілого покоління дорослих людей, а з іншого, є відбиттям життєвих орієнтирів, які існують на даний момент. Промислове місто як соціокультурна та соціотериторіальна спільнота має відмінності, які сприяють загостренню соціальних проблем, та великою мірою впливає на побудову ієрархії ціннісних орієнтацій, визначає вектор спрямованості життєвих пріоритетів, культивує певну систему цінностей.

У статті обґрунтовується актуальність вивчення соціальних умов формування ціннісних орієнтацій молоді, аналізується промислове місто як соціальне середовище, яке є складним за своєю структурою та має множинну чинників, які впливають на соціокультурну ситуацію; висвітлюються особливості міського способу життя та його вплив на зміст соціалізації молоді; дається характеристика міської соціальної сфери як соціальної системи, яка має демографічні, екологічні, освітні особливості, а також специфічні риси місцевого самоврядування.

У статті також визначаються тенденції у зміні ціннісних пріоритетів молоді промислового міста, орієнтованості молодіжної субкультури, змінах соціальної структури, появі нових прошарків населення та інших якісних перетвореннях соціального середовища, в якому формуються ціннісні орієнтації молоді.

Ключові слова: молоді, цінності, ціннісні орієнтації, міська соціальна сфера, промислове місто.

Industrial city as a social environment of the formation of the value orientation of young peoples

T.G. IERMAKOVA

Dneprodzerzhinsk state technical university, Dneprodzerzhinsk, Ukraine,
E-mail: ermakova_tamila@mail.ru

Abstract

The development of Ukrainian society is characterized as a period of transformation processes due to the search of their own development and change values. Values of Youth is one of the most pressing issues on the

one hand, they take some time to become characteristic of a generation of adults, on the other, is a reflection of life guidelines that exist at the moment. Industrial city as a socio-cultural and community socioarea has differences that contribute to the aggravation of social problems, and greatly influences on the construction of the hierarchy values, defines the directional vector priorities in life, cultivating a system of values.

In the article the relevance of studying the social conditions of the formation of value orientations of young people, analyzes industrial city as a social environment that is complex in its structure and has a set of factors that affect the socio-cultural situation; specific features of the urban lifestyle and its impact on the content of the socialization of young peoples; describes the city as a societal social system that has demographic, environmental, educational features, as well as the specific features of local government.

The paper also identifies trends in the changing value priorities of young industrial city, oriented youth culture, social structure changes, the emergence of new population groups and other qualitative transformation of the social environment in which emerging value orientations of young peoples.

Keywords: Youth, values, value orientations, the urban social, industrial city.

Постановка проблеми. Соціально-економічні, політичні та соціокультурні трансформації, які відбуваються в українському суспільстві, охоплюють усі сфери життєдіяльності людини та впливають на ціннісні орієнтації особистості. Сучасна ситуація в Україні, на думку соціологів, характеризується як відсутністю офіційно проголошеної державної ідеології з притаманними їй цінностями, так і відсутністю чіткого уявлення про пріоритети тих чи інших цінностей у суспільній свідомості [1, с. 14]. Духовний світ сучасної молоді характеризується складним переплетенням різних ідеологій, світоглядів, ціннісних систем і, як наслідок, спричиняє велике різноманіття типів поведінки, способів життя, якісну диференціацію ціннісних позицій по відношенню до праці, навчання, сім'ї тощо, що дозволяє виділити у молоді, яка є частиною міської спільноти, множину різних систем цінностей. Вони визначають основний вектор розвитку суспільства. У цьому контексті представляє інтерес промислове місто, яке є своєрідною соціокультурною та соціотериторіальною спільнотою. Для промислових міст характерні, в основному, ті ж проблеми, що й для інших категорій міст, однак в умовах однобічної спрямованості господарства ці проблеми набувають найбільшої гостроти. Специфічне соціокультурне середовище промислового міста відіграє значну роль у ієрархізації ціннісних орієнтацій населення, спрямовує, культивує певну систему цінностей та життєві пріоритети [3, с. 32].

Науковці, досліджуючи поняття цінностей та ціннісних орієнтацій, дійшли висновку, що ціннісні орієнтації особистості формуються протягом усього її життя під впливом різних чинників. Визначальний вплив на формування нового покоління надає життєве середовище. Звертаючи увагу на чіткий взаємозв'язок ціннісних орієнтацій з соціальними умовами, в яких формується і функціонує молода особистість, соціологи підкреслюють, що вивчення ціннісних орієнтацій сучасної молоді в умовах міського середовища, у тому числі у промисловому місті, дозволить намітити вихід із стану аномії, який напряму пов'язаний з підвищенням рівня культурного розвитку населення, в

якому містам, як центрам культури і інформації, відводиться провідна роль.

У цьому зв'язку нам уявляється доцільним виявити характеристики промислового міста як соціального середовища, в якому відбувається становлення і особистісна реалізація молоді, яка там мешкає.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема цінностей, ціннісних орієнтацій особистості і соціальних груп суспільства має глибоке коріння у різних царинах гуманітарного знання. Першими соціологами, які торкнулись ціннісної проблематики, були М. Вебер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, які обґрунтували необхідність вивчення цінностей соціологічною наукою і зробили вагомий внесок у розуміння суспільства як ціннісно-нормативної системи. Проте тільки У. Томас та Ф. Знанецький провели перші емпіричні дослідження ціннісних орієнтацій, застосувавши метод аналізу документів. М. Рокич розробив методику вимірювання ціннісних орієнтацій, яка отримала широке застосування у подальших дослідженнях зарубіжних і вітчизняних соціологів.

У соціології радянського періоду інтенсивне вивчення ціннісної свідомості, ієрархії ціннісних орієнтацій починають з середини 60-х років (О.Г. Дробницький, В.О. Ядов). Велика кількість наукових робіт соціологів присвячена дослідженню різних видів ціннісних орієнтацій (професійних, соціальних, життєвих), їх взаємозв'язку і впливу на процес включення молоді у конкретні суспільні структури. Серед них роботи Д.Л. Константиновського, В.Г. Немировського, М.Н. Руткевича, Ф.Р. Філіппова, В.І. Паніотто. Вивченню питань формування ціннісних орієнтацій особистості і соціальних груп, у тому числі молоді, присвячені роботи В.Г. Алексєєва, І.С. Кона, В.Т. Лісовського, Л.Г. Іюніна та інших вчених. Поняття ціннісних орієнтацій ставили у центр численних досліджень російських учених, таких як А.Г. Здравомислов, А.І. Запесоцький, М.І. Лапін, В.Ф. Левічева, А.Г. Кузнецов, І.О. Суріна, В.П. Тугарінов, В.І Чупров.

Метою дослідження є характеристика промислового міста як середовища формування ціннісних орієнтацій молоді.

Виклад основного матеріалу. Розвиток міста як предметно-територіальної форми інтеграції його структур приводить до нових форм способу життя у процесі взаємодії соціуму, символів, цінностей, комунікації. Активність населення, особливо молоді, його соціокультурний потенціал залежить від типу поселень, що визначає соціокультурний простір міського співтовариства [5, с. 14].

Промислове місто – населений пункт, який у класифікації міст виокремлюється за характером виконуваних функцій і спеціалізується на промисловому виробництві [7, с. 88]. Як правило, функціональний характер надає місту специфічних рис, зумовлює його особливості як соціального середовища. Промислове місто, з одного боку, має риси, спільні для всіх типів сучасних міст, з іншого – йому притаманні відмінності, які накладають відбиток на особливості соціалізації молодого покоління та впливають на процес формування ціннісних орієнтацій молоді. Крім того, слід зазначити, що самі промислові міста бувають різні за розміром, специфікою та розгалуженістю промислових галузей (монопромислові та багатопрофільні), кількістю промислових підприємств, особливостями розташування (віддаленість чи близькість до столиць, торгових та культурних центрів), що, безумовно, позначається на їхніх характеристиках як соціального середовища.

Міський спосіб життя зумовлює характер і зміст соціалізації, надає різноманітні можливості і стимули для розвитку особистості та її самореалізації. До загальних рис міського способу життя відносять: мобільність, диференційованість, різноманітність і вибір, центральність, інтегрованість. Міський спосіб характеризують анонімні, ділові, поверхневі контакти у спілкуванні, висока міра вибірковості в емоційних прихильностях; пониження значущості територіальних спільнот, нерозвиненість сусідських зв'язків; багатоманіття культурних стереотипів, ціннісних орієнтацій і стилів життя; нестійкість статусу, підвищення соціальної мобільності; послаблення традицій, слабкий соціальний контроль.

Міська соціальна сфера – це велика соціетальна система, яка охоплює умови і спосіб життя мешканців міста і об'єднується соціальними відносинами в якості системотворюючих факторів. Соціальна сфера міста характеризується демографічними, освітніми особливостями, а також специфічними рисами системи місцевого самоврядування, чинниками суб'єктивного та об'єктивного порядку, до яких відносяться: переміщення акцентів управління на регіональний і локальний рівні; розвиток стандартів споживацької поведінки і підвищення вимог до житлово-побутових умов; екологічні, погодні умови проживання, якість життя та ін.

Сучасне промислове місто являє собою

складне за інфраструктурою, сферами, параметрами взаємодії їх одна з одною багатопластове соціальне середовище, що включає множину чинників, які впливають на соціокультурну ситуацію: неоднорідність структури, інтенсивність інформаційного потоку, виробничі процеси, темпи зростання та ін. Багатоманітність середовища промислового міста формує особистість, яка раціональна, рухлива, готова до змін. До особливостей сучасного міста слід віднести інтенсивність впливів на молодь засобів масової комунікації, які сприяють формуванню нових цінностей, норм поведінки і діяльності. Активно впливаючи на свідомість, вони закріплюють стереотипи та спонтанні реакції, пов'язані із зовнішньою стороною поведінки. По каналах масової комунікації молоді люди отримують ззовні зразки, нові знання, цінності та норми, які регулюють їхні дії та вчинки. З одного боку, це можна вважати позитивним, оскільки готова соціокультурна інформація допомагає молоді у самовизначенні, у виробленні власних норм і цінностей. З іншого – інтенсивність впливів позбавляє молодь індивідуально-особистісних орієнтацій, які дедалі більше витісняються з її свідомості.

Розглядаючи промислове місто як соціальне середовище, дослідники вказують на наявність нових тенденцій у використанні вільного часу серед його населення, особливо молоді; зменшення обсягу вільного часу та використання його з метою отримання додаткового прибутку; індивідуалізацію дозвілля; пониження інтересу до читання художньої літератури; зменшення частки творчої діяльності та зростання пасивно-споглядальних видів дозвілля [8, с. 35]. Ускладнення соціокультурних процесів в умовах сучасного міста ставить людину у ситуацію достатку й багатоманіття культури, у якій вона повинна самовизначитися, зробити свій вибір. Самовизначення відбувається в залежності від наявних знань, цінностей, норм і зразків, на які особистість орієнтується у своєму житті, і від їх відповідності особливостям нових умов діяльності [6].

Соціологи зазначають, що ціннісні пріоритети молоді зсуваються у бік особистісних орієнтирів, і, як наслідок, вона має слабку громадянську позицію, низький рівень соціальної відповідальності. Молодіжна субкультура великих промислових міст, не маючи загального зразка, розвиненої інфраструктури, орієнтована на отримання інформації, масову культуру, дозвілля, обмежене спілкуванням, переглядом телевізійних програм, слуханням музики, комп'ютерними іграми, носить споживчий характер. Молодіжні субкультури розповсюджені у великих промислових містах, де формуються колективна свідомість, відповідальність, загальні поняття про цінності у групах, які створюють передумови для об'єднання молоді у субкультурні групи. Але система цінностей

і ціннісних орієнтацій молоді, які формуються під впливом середовища міста, не зумовлені жорстко. У силу активності особистості цінності міської культури засвоюються нею вибірково. Зі зміною умов життя особистості з'являються нові цінності, відбувається їх перецінка [2, с. 16].

По мірі зростання вигляд промислового міста, в соціумі якого домінував «робітничий клас», поступово змінюється і набуває вигляд міста з цікавими краєзнавчими об'єктами, сучасною архітектурою, великими супермаркетами, банками, культурними заходами, фестивалями. З'являються наукові і освітні організації, творчі колективи і спілки, громадські організації, видавництва, бібліотеки, палаци культури, установи і колективи художньої самодіяльності, навчальні заклади мистецтв. Ці зміни позначаються на соціальній структурі міста: дедалі все більше зростає прошарок населення, зайнятого обслуговуванням (працівники комунальних служб, системи ресторанного бізнесу і торгівлі, туристичних фірм, культурно-масових заходів, транспорту, безпеки та ін.), збільшується кількість людей, зайнятих у сфері освіти, культури та мистецтва [9, с. 16].

Висновки. Зазначені вище перетворення

якісно змінюють соціальні характеристики промислового міста. Створення умов для різноманітного культурного життя і культурних інновацій, забезпечення доступу до культурних цінностей, наступності культурних традицій роблять місто більш дієвим середовищем, здатним надавати не стільки утилітарну, скільки духовно-моральну спрямованість домінуючих у суспільній свідомості цінностей.

Для великого промислового міста (з чисельністю населення від 250 до 1000 млн. чол.) характерні: монофункціональність, обмежене число зовнішніх функцій (одна або декілька функцій взаємодоповнюють і підтримують основну); високий рівень промислової спеціалізації і структури зайнятості в економіці міста, який перевищує середній показник в країні; високий рівень диверсифікації структури міської економіки; обмеженість числа основних містоутворюючих підприємств, які реалізують промислові функції міста і їх суттєве домінування над іншими підприємствами містоутворюючого сектора; вищі просторові рівні реалізації промислової функції міста (національний і міжнародний); ключова роль у макрорегіональних і національних системах розселення [9, с. 22].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Балакірева О.М. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві [Текст] / О.М. Балакірева // Український соціум. – 2002. – № 1. – С. 48-52.
2. Буйвицкая А.Г. Социально-структурные изменения в промышленном городе / А.Г. Буйвицкая, Э.П. Литова, Н.Д. Михальская [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.jourssa.ru/2005/4/2eBuy_Lit_Mich.pdf
3. Город: проблемы социального развития [Текст] / Под ред. А.В. Дмитриева, М.Н. Межевича. – Л.: Наука, 1982. – 168 с.
4. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности [Текст] / А.Г. Здравомыслов. – М.: Политиздат, 1986. – 234 с.
5. Моргунова Г.Е. Социокультурная среда города как фактор формирования современной молодежной субкультуры [Текст]: автореферат дисс. ... канд. культурологии / Г.Е. Моргунова. – Кемерово, 2010. – 23 с.
6. Мурылев В.А. Социокультурная среда города. Аналитика культурологии [Электронный ресурс]: Электронное научное издание. 04. 2012. – Режим доступа: http://analculturolog.ru/component/k2/item/553-article_35.html
7. Безлюбченко О.С. Планування міст і транспорт [Текст]: навч. посібник / О.С. Безлюбченко, С.М. Гордієнко, О.В. Завальний. – Харків: ХНАМГ, 2006. – 138 с.
8. Туров И.С. Городской образ жизни: теоретический аспект [Текст] / И.С. Туров // Социологические исследования. – 2002. – № 1. – С. 33-42.
9. Ушаков В.А. Тенденции и приоритеты развития крупного промышленного города как элемента территориальных социально-экономических систем [Текст]: автореф. дис. ... канд. эконом. наук / В.А. Ушаков. – Челябинск, 2010. – 24 с.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2014

REFERENCES:

1. *Balakireva O. M.* Transformazija zinnisnuh orientazii v ukrainskomu suspilstvi (Transformation of value orientations in Ukrainian society). *Ukrainian society*. 2002. №1. P. 48-52.
2. *Buivizkaja A. G.* Socialno-strukturalnye izmenenija v promyshlennom gorode (Socio-Structural Changes in the Industrial City) [electronic resource]. Access: http://www.jourssa.ru/2005/4/2eBuy_Lit_Mich.pdf
3. *Gorod: problemu socialnogo razvitiya* / (City: the problem of socio development). L. : *Science*. 1982. 168 p.
4. *Zdravomuslov A. G.* Potrebnosti. Interesu. Zennosti. (Needs. Interests. Values). M. : *Politizdat*, 1986 - 234 p.
5. *Morgunova G. E.* Sociokulturnaja sreda goroda kak faktor formirovanija sovremennoi molodiozhnoi subkulturu. (Sociokulture City Environment As a Factor of the Formation Modern Culture of the Yang Peoples). Abstract diss ... on soyskanye Account. Powers candidate. kulturolohyy. Kemerovo, 2010 - 23 p.
6. *Murilev V. A.* Sociokulturnaja sreda goroda. Analitika kulturologii. (Sociokultura Environment Of The Cty.

Analytics kulturolohyy 04. 2012. [electronic resource]. Access: http://analiculturolog.ru/component/k2/item/553-article_35.html

7. *Bezlubchenko O. S.* Planuvannia mist i transport. (Town planning and transport). Kharkiv: *KSAME*, 2006 - 138 p.

8. *Tyrov I. S.* Gorodskoi obraz zhizni: teoreticheskii aspect. (The City Lifestyle: Theoretically Aspect). *Sotsyologicheskye study.* - 2002. - № 1. - P. 33-42.

9. *Ushakov V. A.* Tendenzii i prioritetu razvitija krupnogo promushlennogo goroda kak elementa territorialnuh socialno-ekonomicheskikh system. (Trends and Development of a Large Industrial City As a Regional Element of the Socio-economic Systems) Author. Thesis. ... Candidate. keeper. Science. - Chelyabinsk, 2010 - 24 p.

Єрмакова Таміла Георгіївна - кандидат соціологічних наук, доцент
Дніпродзержинський державний технічний університет
Адреса: 51900, м. Дніпродзержинськ, вул. Дніпробудівська, 2
E-mail: ermakova_tamila@mail.ru

Iermakova Tamila Georgiivna – PhD in sociology, associate professor
Dneprodzerzhinsk state technical university
Address: 2, Dniprobudivska Str., Dneprodzerzhinsk, 51900
E-mail: ermakova_tamila@mail.ru